

DONALD P. RYAN

24 UUR IN HET OUDE EGYPTE

HET DAGELIJKS LEVEN
VAN DE EGYPTENAREN

HE Books

INHOUD

INLEIDING 7

HET ZEVENDE UUR VAN DE NACHT
DE VROEDVROUW HELPT BIJ EEN BEVALLING 12

HET ACHTSTE UUR VAN DE NACHT
DE FARAO LIGT WAKKER 17

HET NEGENDE UUR VAN DE NACHT
DE BALSEMER MAAKT OVERUREN 26

HET TIENDE UUR VAN DE NACHT
DE OUDE SOLDAAT DROOMT VAN DE STRIJD 34

HET ELFDE UUR VAN DE NACHT
DE PRIESTER VAN AMON-RA WORDT WAKKER GEMAAKT 42

HET TWAALFDE UUR VAN DE NACHT
DE BOER BEGINT AAN ZIJN DAG 51

HET EERSTE UUR VAN DE DAG
DE HUISVROUW BAKT BROOD 59

HET TWEEDE UUR VAN DE DAG
DE OPZICHTER BEZOECT DE STEENGROEVE 66

HET DERDE UUR VAN DE DAG
DE VISSER BOUWT EEN BOOTJE 74

HET VIERDE UUR VAN DE DAG
DE POTTENBAKKER IS AAN HET WERK MET KLEI 82

HET VIJFDE UUR VAN DE DAG
DE LEERLING-SCHRIJVER VERWACHT EEN PAK SLAAG 89

HET ZESDE UUR VAN DE DAG
DE PRIESTERES VAN HATHOR WORDT DRONKEN 96

HET ZEVENDE UUR VAN DE DAG
DE VIZIER KRIJGT VERSLAG UITGEBRACHT 105

*Ter nagedachtenis aan Dorothy 'Dottie' Shelton,
die een leven vol vreugde en grootmoedigheid leidde.*

© 2018 Donald P. Ryan

© 2019 Nederlandse editie: H el ene Lesger Books, Amsterdam

Oorspronkelijke titel: *24 Hours in Ancient Egypt – A Day in the Life of the People who Lived There*, uitgegeven door Michael O'Mara Books Limited, London

Vertaling: Marijke Overpelt, Haarlem

Persklaarmaker: Thérèse van der Lely, Amsterdam

Adviezen Nederlandse vertaling: dr. R.J. Demar e

Eindredactie: H el ene Lesger

Opmaak en productiebegeleiding: Wouter Eertink

ISBN 978 90 830150 0 2

ISBN e-boek 978 90 830150 2 6

NUR 683

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

HET ACHTSTE UUR VAN DE DAG
DE WAAIERDRAGER KIJKT TOE EN GENIET 113

HET NEGENDE UUR VAN DE DAG
DE GROTE KONINGIN STELT HAAR EISEN 122

HET TIENDE UUR VAN DE DAG
DE KLAAGVROUW TREURT ALWEER 130

HET ELFDE UUR VAN DE DAG
DE ARCHITECT INSPECTEERT EEN KONINKLIJK GRAF 139

HET TWAALFDE UUR VAN DE DAG
DE TIMMERMAN MAAKT EEN GRAFKIST 148

HET EERSTE UUR VAN DE NACHT
DE STEENBAKKER WENTELT ZICH IN DE MODDER 157

HET TWEEDE UUR VAN DE NACHT
DE VROUW DES HUIZES GEEFT EEN FEEST 165

HET DERDE UUR VAN DE NACHT
DE EDELSMID WERKT MET GOUD 172

HET VIERDE UUR VAN DE NACHT
DE DANSERES GEEFT EEN SHOW 180

HET VIJFDE UUR VAN DE NACHT
DE DOKTER BEHANDELT EEN PATIËNT 187

HET ZESDE UUR VAN DE NACHT
DE BEGINNENDE GRAFROVER HEEFT SPIJT 195

DANKWOORD 203

ILLUSTRATIEVERANTWOORDING 204

BIBLIOGRAFIE 206

AANBEVOLEN LITERATUUR 208

REGISTER 209

INLEIDING

Van alle intrigerende volken uit het verre verleden lijken de Egyptenaren een speciale aantrekkingskracht uit te oefenen op de moderne wereld. De ruïnes van monumenten die bedekt zijn met fascinerende tekens, de enorme tempels en piramiden, en ongelooflijke archeologische ontdekkingen dragen bij aan de fascinatie voor deze oude en grotendeels verdwenen maatschappij.

Vergeleken met het oude Griekenland en Rome, twee van de andere grote beschavingen van de antieke wereld, heeft Egypte ons geen enorme hoeveelheid teksten nagelaten die ons inzicht kunnen bieden in bijna alles wat we boeiend vinden. De gemiddelde Egyptenaar kon niet lezen en schrijven, en het merendeel van de overgebleven teksten heeft te maken met koninklijke en religieuze zaken en begrafenissen. Toch beschikken we over voldoende stukjes en beetjes – zoals een aantal persoonlijke brieven en verhandelingen over bijvoorbeeld de geneeskunst – waardoor egyptologen een redelijk goed beeld kunnen schetsen van de vele facetten van de Egyptische cultuur. De gewoonte om scènes uit het dagelijks leven op de muren van de graven voor de elite te schilderen of te beeldhouwen – het Hiernamaals was in deze weergaven een geperfectioneerde versie van de wereld waarin zij leefden – is heel bruikbaar geweest voor wetenschappers. Dat geldt ook voor de gewoonte om zulke graven te voorzien van voedsel, kleding, meubilair en andere voorraden.

Er zijn ook resten overgebleven van een paar verlaten dorpen. Ze waren gebouwd om grote projecten zoals de piramiden en koninklijke graven mogelijk te maken, en lagen op droge plaatsen op een afstand van de Nijl, waardoor ze niet weggevaagd zijn door de jaarlijkse overstroming van de rivier. Het opgraven van deze plaatsen heeft ons waardevolle aanwijzingen gegeven zodat we het leven in het oude Egypte beter begrijpen.

De oude Egyptenaren deelden hun dag, gemeten van zonsopgang tot zonsondergang, op in twaalf uren van de dag en twaalf uren van de nacht. (Om het voor de lezer gemakkelijker te maken gebruiken we de moderne methode, waarbij een dag bij middernacht begint.) In dit boek bekijken we een dag in het leven van de oude Egyptenaren, en dat doen we via de ogen en de belevenissen van vierentwintig bewoners van deze oude, verdwenen beschaving – van de hardwerkende boeren, pottenbakkers, wevers en soldaten tot de goddelijke heerser over Egypte met zijn ingewikkelde entourage van ambtenaren. Elk uur komen we een andere Egyptenaar tegen. Hun levens, gevechten en overwinningen helpen ons niet alleen te begrijpen hoe het dagelijks leven eruitzag, maar tonen ons ook hoe het met Egypte zelf was gesteld. De meeste personen en situaties in dit boek zijn gefingeerd, maar ze zijn wel gebaseerd op egyptologische kennis. Op deze manier willen we realistische maar ook leuke stukjes van het leven in het oude Egypte schetsen. Farao Amenhotep II, zijn vrouw Tiaa en zijn vizier Amenemopet, zijn wél historische personages.

De meeste Egyptenaren leidden betrekkelijk eenvoudige levens en hielden van hun land – ze geloofden dat het de beste plek op aarde was. Ze noemden het Kemet, ‘Zwart land’, een verwijzing naar de vruchtbare bodem langs de oevers van de cruciale rivier die vanuit verre gebieden in het zuiden naar het noorden kronkelt en uiteindelijk in een grote zee uitmondt. Het

Nijldal in het zuiden en de brede delta in het noorden zorgden voor een natuurlijke verdeling van Kemet in twee duidelijk te onderscheiden gebieden: Opper- en Neder-Egypte. Ooit waren deze gebieden politiek gescheiden, maar hun vereniging onder één heerser werd beschouwd als het begin van de Egyptische beschaving, en de heerser stond bekend als de koning van beide landen.

Het begrip ‘Egypte’ is ontleend aan het Griekse woord Aigyptos, dat waarschijnlijk afgeleid is van het oud-Egyptische woord Hoet-ka-Ptah, ‘Huis van de Ka (geest) van Ptah’. De populaire god Ptah was verbonden met de oude hoofdstad Memphis, en hij was de beschermheer van de handwerkslieden.

Egyptes bestaan werd mogelijk gemaakt door de rivier de Nijl, die jaarlijks overstroomde en rijk, vruchtbaar slib achterliet op de akkers van de boeren. Bovendien fungeerde de rivier als een snelweg naar het noorden en het zuiden, en leverde hij heel veel vis, water voor de irrigatie en een overvloed aan leem om stenen van te bakken. Aan de randen ervan lag het Rode Land, het gebied van woestijn en bergen – heel veel zand en stenen, een aantal goudmijnen en hier en daar een oase.

Naast de rivier speelde de zon een heel belangrijke rol in de Egyptische wereld, die oranje bol die voor warmte en licht zorgde, en die elke avond in het westen onderging om elke volgende dag weer opnieuw geboren te worden – dat werd tenminste vurig gehoopt. De zon was de god Ra, die op zijn met andere goden volgeladen boot langs de hemel reisde, of misschien werd hij wel door een reusachtige, kosmische mestkever voortbewogen, of door de onzichtbare vleugels van een goddelijke havik. Voor de Egyptenaren konden al deze dingen tegelijkertijd waar zijn.

Hoewel de zon een hoofdrol speelde in het leven in Egypte, waren de goden overal aanwezig – en zij vertegenwoordigden zowel het fysieke als het abstracte. Er waren honderden goden, en het landschap was bezaaid met grote en kleine tempels en heiligdommen. Ze waren lang voor het begin van de Egyptische beschaving ontstaan, toen een oergod, Atoem, tevoorschijn kwam uit een berg blubber die oprees uit de oerzee Noen. Atoem bracht andere goden voort, mannelijke en vrouwelijke, die een belangrijke rol speelden in de schepping en het voortbestaan van een nieuwe wereld. Geb en Noet waren de aarde en de hemel; Sjoe en Tefnoet waren lucht en vocht, en samen vormden zij de basis voor een leefbare omgeving. In de tijd waarin dit boek zich afspeelt was Amon-Ra de belangrijkste god. Hij werd vereerd met talloze tempels op de oostelijke oever van de rivier, en veel van Kemets succes werd aan hem toegeschreven.

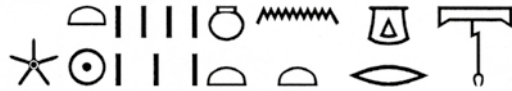
Onze vierentwintig verhalen spelen zich af in Thebe, een politieke en religieuze hoofdstad, in het twaalfde jaar van de regering van Aacheperoere Amenhotep (Amenhotep II), omstreeks 1414 v. Chr. – tijdens de Achttiende Dynastie van de periode die door wetenschappers het Nieuwe Rijk wordt genoemd (omstreeks 1550-1069 v. Chr.). Het Nieuwe Rijk was een periode waarin het Egyptische rijk werd uitgebreid: naar het oosten toe tot aan de rand van Mesopotamië en in het zuiden tot diep in Nubië. De welvaart nam toe en de farao's ondernamen indrukwekkende militaire en handelsexpedities. Amenhotep II schepte op over zijn superieure kwaliteiten als atleet en strijder. Hij leidde zijn troepen het gevecht in op een strijdswagen, die door trotse, steigerende paarden getrokken werd. Thuis liet hij tempels, paleizen en natuurlijk veel monumenten voor zichzelf bouwen. Het Nieuwe Rijk is een heel interessante periode in de geschiedenis van de mens, en misschien wel het hoogte-

punt van deze oude beschaving. En zoals de hoofdstukken in dit boek laten zien, is het de ideale periode voor een inleiding in de cultuur van het oude Egypte. Dus laten we terugreizen in de tijd naar Kemet, en een dag doorbrengen met de bewoners van dit land.

HET ZEVENDE UUR VAN DE NACHT

(00.00-01.00)

DE VROEDVROUW HELPT BIJ EEN BEVALLING

Moge jij sterven, godheid die uit het donker tevoorschijn komt, die met omgedraaid hoofd binnensluipt, het hoofd afgewend (om niet gezien te worden). Moge zijn opdracht mislukken. Moge jij sterven, godin die uit het donker tevoorschijn komt, die met omgedraaid hoofd binnensluipt, het hoofd afgewend (om niet gezien te worden). Moge haar opdracht mislukken. Ben je gekomen om dit kind te doden? Ik laat jou het niet kussen. Ben je gekomen om het kind het zwijgen op te leggen? Dat zal ik niet toestaan. Ben je gekomen om het kwaad te doen? Dat zal ik niet laten gebeuren. Ben je gekomen om het mee te nemen? Ik laat jou het niet van ons afpakken. Ik heb voor deze bescherming tegen jou gezorgd!

Magische spreuk ter bescherming van een baby

Kinderen kunnen op elk ogenblik van de dag of de nacht geboren worden. Weret heeft dat zeker een keer of zes tegen Merit gezegd. Merits weeën waren overdag begonnen en nu, 's avonds laat, is het bijna zover. Weret, Merits tante die dienstdoet als vroedvrouw, is aanwezig om haar nichtje te helpen bij de bevalling. Ze moedigt haar patiënt aan en spreekt bezweeringen uit, terwijl Merit boven een paar bakstenen hurkt in een vertrek dat nauwelijks verlicht wordt door drie olielampjes.

De vroedvrouw heeft, naast haar goede raad en magische rituelen, een paar kleine beeldjes meegebracht die niet echt aantrekkelijk te noemen zijn. De god Bes is een gedrocht, maar hij is hier om te helpen. Hij ziet eruit als een kleine, dikke, lelijke dwerg met uitgestoken tong en in een afstotende houding. Maar, zo geloofde men, tijdens de zwangerschap en bij de geboorte kon hij kwade machten afweren. Het andere beeldje, de vruchtbaarheidsgodin Heket, wordt voorgesteld als een kikker. Ze heeft dezelfde soort krachten als Bes en is zonder twijfel tevreden met de gang van zaken. Vanaf het moment waarop Merit besloot om nog een keer zwanger te raken is Heket prominent in huis tentoongesteld. Het was heel verstandig om ook Heket bij het proces te betrekken: kikkers produceren een groot aantal eitjes en kikkervisjes, maar ze snurken niet, zoals Merits man, Manoe, na een zware dag vissen in de aangrenzende kamer doet.

De nogal lelijke maar sterke en woeste god Bes was de favoriete beschermer van het Egyptische gezin. Men geloofde dat zijn gedrongen gestalte met een mengeling van menselijke en leeuwachtige trekken, kwade geesten verdreef. In tegenstelling tot veel Egyptische kunst werd hij vaak in een frontale pose voorgesteld, waardoor zijn angstaanjagende trekken goed zichtbaar waren.

De god Bes, beschermer van het huishouden

Weret zet beide beeldjes zo neer dat ze de geboorte zo goed mogelijk kunnen beïnvloeden. Toen Merit maanden geleden ontdekte dat ze zwanger was, had ze van haar tante een halsketting gekregen met een rij blauwe amuletten in de gedaante van Taweret. Bes en Heket zijn beslist onaantrekkelijk, maar Taweret is met al haar verschillende kenmerken zo mogelijk nog lelijker. Ze heeft het figuur van een staand, drachtig nijlpaard, de poten van een leeuw en haar rug heeft krokodilachtige trekken. Misschien is ze wel de meest heftige van de drie beschermgoden, maar ze beschikt, hopelijk, wel over het vermogen om alle kwade krachten af te weren. Hoewel ze er weerzinwekkend uitzien, biedt het drietal troost aan degene over wie zij waken.

De oude Egyptenaren hadden een soort zwangerschapstest, die niet erg betrouwbaar genoemd kan worden: tarwe en gerst werden in een stoffen zakje gedaan en de vrouw die vermoedde dat ze zwanger was, plaste daar elke dag op. Als de gerst ontkiemde, werd het een jongen, als de tarwe opkwam, werd het een meisje, en als beide gewassen ontkiemden was het resultaat positief, maar onbeslist. Als er niets opkwam, was de vrouw niet zwanger.

De ervaren Weret blijft haar nichtje aanmoedigen terwijl een hoofdje tussen Merits dijen zichtbaar wordt. Ze weet dat er geen enkele garantie is dat het kind levend geboren wordt en ook niet dat Merit de bevalling zal overleven.

Maar binnen enkele minuten wordt een Egyptische baby geboren. Zijn komst op de wereld gaat gepaard met hartstochtelijk huilen. Het is een jongen, en Weret weet dat Merit en haar man Manoe opgelucht adem zullen halen: het stel heeft al drie meisjes. Hoewel dochters helpen bij de altijd terugkerende dagelijkse klussen, zullen ze uiteindelijk trouwen en het huis

verlaten om hun eigen huishouden te runnen. Dan blijft er voor Merit nog meer werk over.

Maar dit jongentje kan al over een paar jaar met zijn vader gaan vissen, want dat zal ook zijn beroep worden. Zo draagt hij bij aan het welzijn van het gezin.

‘Nefer,’ mompelt de uitgeputte moeder. ‘Laten we hem Nefer noemen, dat betekent goed of mooi.’

‘Alweer,’ denkt Weret, terwijl ze de baby aan zijn moeder geeft. Er waren al twee jongens geweest die deze naam hadden gekregen, maar die hadden maar een paar maanden geleefd. Beiden werden onder de vloer van het huis begraven. Misschien zou het dit keer anders gaan en zal hij vele lange, gelukkige jaren leven, geholpen door een aantal liefhebbende en behulpzame kinderen van zichzelf. En misschien zouden die lelijke beschermgoden deze keer hun magische werk wel doen. ‘Nefer,’ zegt de vroedvrouw. ‘De naam is prachtig, maar een beetje onbescheiden – je verwacht toch zeker niet dat hij beleefd én aantrekkelijk is? Dat is niet erg waarschijnlijk als hij naar vis stinkt net zoals zijn vader! Maar ja, hij wordt tenminste geen steenbakker.’

In de oudheid werd de doorsnee Egyptenaar, als hij zijn geboorte en kindertijd overleefde, niet ouder dan dertig tot vijfendertig jaar. Je kon aan van alles doodgaan – aan ziektes, ongevallen tijdens het werk of vechten met de vijand. Veel betrekkelijk eenvoudige ziektes, bijvoorbeeld infecties en aandoeningen die met moderne geneesmiddelen en inenting makkelijk behandeld kunnen worden, konden fataal zijn. Parasieten en oogkwalen, die iemands leven ellendig konden maken, kwamen vaak voor, maar tegenwoordig vindt men ook diverse soorten kanker in mummies.

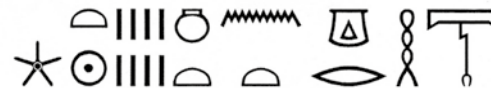
Baby Nefer heeft geluk dat hij in Kemet (het Oudegyptische woord voor Egypte) is geboren, vindt Weret. Het land heeft een prettig klimaat, meestal een overvloed aan voedsel, en een cultuur die, in ieder geval in theorie, in het hier en nu voor een redelijk goed leven zorgt en in het Hiernamaals zelfs een nog beter leven. Zijn cultuur is superieur aan die van anderen die buiten Egypte wonen, bijvoorbeeld de Libiërs in het westen, de Nubiërs in het zuiden en de Aziaten in het oosten – volkeren die minderwaardig zijn en die alleen maar écht betere mensen kunnen worden door zelf Egyptenaren te worden. Al met al had Nefer het niet slecht getroffen.

De kleine jongen zal een paar jaar door zijn moeder worden verzorgd, en zo nu en dan door een familielid of een min, maar Weret hoopt dat zij van die taak gespaard blijft, ze heeft het al druk genoeg. Hij zal een paar jaar spelen en rondrennen met andere kinderen – die allemaal naakt zijn en kaalgeschoren hoofden hebben met een lange haarlok aan één kant. Maar al heel snel zal zijn vader hem inwijden in het vak. Het begint met kleine klusjes, zodat hij steeds behendiger wordt en uiteindelijk zal vissen zijn beroep worden. De tijd zal snel voorbijgaan, zoals altijd, en waarschijnlijk zullen er een huwelijk en kinderen volgen. En deze cyclus zal zich ongetwijfeld eindeloos herhalen. Ja, voor deze kleine ligt een voorspelbaar – en vaak moeilijk – leven in het verschiet, denkt Weret bij zichzelf, terwijl ze de baby ziet spartelen in zijn moeders armen – ze hoopt alleen maar dat hij in leven blijft om dit alles mee te maken.

HET ACHTSTE UUR VAN DE NACHT

(01.00-02.00)

DE FARAO LIGT WAKKER

Hij heeft nomaden onder zijn sandalen vertrapt. De Bewoners van het Noorden buigen voor zijn macht en alle buitenlandse volkeren vrezen hem ... de wereld ligt in zijn handen. Mensen zijn doodsbang voor hem, de goden zijn onderworpen aan zijn genegenheid, de ware die door de god Amon zelf is benoemd ... Hij heeft het hele gebied van het Zwarte Land veroverd, Opper- en Neder-Egypte zijn onderworpen aan zijn plannen.

De grote sfinxstèle van Amenhotep II

Amenhotep ligt op zijn rug in zijn rijkversierde bed, met zijn hoofd op een steun van massief ivoor, met grote ogen naar het plafond te staren. Zijn lijf doet pijn van alle inspanningen van die dag maar hij kan niet slapen. Amenhotep, of Aacheperoere zoals hij ook bekendstaat, heeft de belangrijkste en zwaarste taak ooit: het handhaven van de kosmische orde. Die wordt *maat* genoemd – een harmonieus evenwicht tussen waarheid en stabiliteit. Amenhotep moet als de goddelijke heerser de kwade machten in bedwang houden en de talrijke, grillige goden van Egypte, die zich zomaar op elk moment tegen zijn volk kunnen keren, te vriend houden. Zo wordt voorkomen dat de wereld in chaos vervalt.

Het feit dat hij heerst over Egypte heeft zo zijn voordelen.

Hij wordt gezien als een levende manifestatie van de zonnegod Horus, de valkgod, en kan daarom van het allerbeste genieten en zo'n beetje doen wat hij maar wil. Maar hij betaalt daar wel een prijs voor. Zijn volk verwacht elke dag weer veel van hem. Hij moet talrijke bouwprojecten in het hele land voltooien – waarvan vele aan hemzelf zijn gewijd – terwijl hij ook Egyptes aanzienlijke welvaart op peil moet zien te houden of zelfs te vergroten. Dat is geen makkelijke taak. Hij heeft niet alleen het rijk van zijn legendarische vader geërfd; volgens zijn vele indrukwekkende titels die op een groot aantal monumenten in steen zijn gehakt, is hij ook 'de Machtige Stier: met Scherpe Hoorns, Machtig en Schitterend, Koning van Opper- en Neder-Egypte, Heer van de Twee Landen, Gouden Horus, Zoon van Ra, Heer van de Diademen, de Zwaargewapende, Evenbeeld van Ra, Zoon van Amon en Heer over alle buitenlandse gebieden.' Hij is de opperbevelhebber van Egyptes strijdkrachten en de opperpriester van alle goden – een indrukwekkende lijst met verantwoordelijkheden!

De namen van Aacheperoere Amenhotep (Amenhotep II) in hiërogliefen en in cartouches

De Egyptische farao's hadden diverse namen en titels. Met twee namen in het bijzonder – die in langwerpige ovalen werden opgetekend, door egyptologen 'cartouches' genoemd – werden zij algemeen bekend. De ene is de naam die bij de geboorte werd gegeven en de andere is een naam die de farao aan het begin van zijn heerschappij aannam. Deze beide namen zijn handig voor moderne wetenschappers, aangezien er

bijvoorbeeld vier farao's met de naam Amenhotep en elf met de naam Ramses zijn geweest. Met behulp van de tweede naam worden ze van elkaar onderscheiden: men gebruikt daarbij een getal, bijvoorbeeld Thoetmosis III en Amenhotep II.

Amenhotep is de zevende farao in de lijn van heersers van zijn familie, een dynastie die begon met de verdrijving van de als de Hyksos bekendstaande vreemdelingen, een paar generaties eerder. Vanuit Klein-Azië hadden de Hyksos ongeveer honderd jaar over Egypte geheerst totdat ze verslagen werden door de vernederde Egyptenaren en het land uit werden gejaagd. De daaropvolgende heersers verdedigden niet alleen hun grenzen, maar begonnen ook militaire campagnes om al hun potentiële vijanden te onderwerpen of in ieder geval af te schrikken. Een groot voordeel voor buitenlandse overheersers die een rijk opbouwen zijn de opbrengsten: heel veel oorlogsbuit, zoals vee, krijgsgevangenen en goud. En het wordt steeds duidelijker dat er in het oosten machten zijn die almaar sterker worden en die tegengehouden moeten worden.

Amenhoteps vader, Thoetmosis, heeft de lat hoog gelegd voor zijn opvolgers. Zijn bedrevenheid in het plunderen en onderwerpen is nauwelijks te evenaren en nog lastiger vol te houden. Thoetmosis, de derde heerser van deze dynastie met die naam, had het Egyptische leger al vechtend ver naar het oosten gevoerd, helemaal naar de rivier de Eufraat. In zijn lange carrière voerde hij zeventien militaire campagnes in het buitenland. De details worden trots vermeld in de tempel in Thebe die door Thoetmosis aanzienlijk is uitgebreid. Thoetmosis' troonbestijging was nogal opmerkelijk.

Amenhoteps grootvader, Thoetmosis II, stierf na ongeveer twaalf jaar regeren, toen de troonopvolger nog maar een kind was. Officieel was hij de farao, maar zijn stiefmoeder Hatsjepsot

had zich die rol toegeëigend. Na een aantal jaren opereren achter de schermen verklaarde ze zichzelf farao. Ondanks het feit dat deze situatie – een vrouwelijke farao van Egypte – nooit eerder was voorgekomen, was haar regeringsperiode heel succesvol, met expedities naar exotische landen in het zuiden en ongelooflijke bouwprojecten. Bij haar dood was Thoetmosis III meer dan gereed om zelf te regeren en dat deed hij dan ook ruim dertig jaar. Later in zijn regeerperiode begon hij een campagne om de herinnering aan Hatsjepsot uit te wissen, haar naam en beeltenis werden van haar monumenten weggehaald en haar beelden vernietigd. Er waren geruchten dat dit een vergelding was omdat hij, de officiële farao, gedurende haar hele regeerperiode op de achtergrond was gehouden. Het is waarschijnlijker dat zo het precedent van een vrouwelijke farao van Kemet werd uitgewist. Egypte is een land met eeuwenoude tradities, en de regels en wetten mogen niet verstoord worden.

Het is daarom niet verwonderlijk dat Amenhoteps vader niet vaak over Hatsjepsot had gesproken, toen hij zijn oudste zoon, Amenemhat, voorbereidde op de opvolging. Helaas stierf de prins en Amenhotep was de volgende in de lijn. Thoetmosis kon als mentor optreden voor de toekomstige farao omdat beiden een aantal jaren samen regeerden, tot aan Thoetmosis' dood die hem transformeerde in Osiris, de heerser over het rijk der doden. Amenhotep werd daarop de levende manifestatie van Horus, de zoon van Osiris.

Slechts weinigen hadden zo'n dynamisch leven als Thoetmosis III en Amenhotep voelt zich verplicht om in ieder geval de indruk te wekken dat hij in de buurt komt van zijn vaders prestaties. Hij zou een lang leven moeten hebben en nog veel grotere ambities om zijn vader ook maar enigszins te evenaren. De onderdanen verwachten succes van hun farao, een demonstratie van *maat*, dat ze vertrouwen geeft in hun wereld. Gelukkig

is Amenhotep een fantastische atleet, en blijkbaar gaat niets de capaciteiten van de god-koning te boven, hoewel sommigen dat, heel cynisch, overdreven vinden

Amenhotep wrijft over zijn pijnlijke schouder. Het in stand houden van een bovenmenselijke reputatie eist zijn tol en zo nu en dan twijfelt hij aan zijn eigen goddelijkheid. Waarom moet een god zoveel pijn lijden? De Egyptenaren zien hem als een uitstekend ruiter, wagenmenner, roeikampioen, hardloper en boogschutter. Zij geloven dat hij pijlen uit een rijdende wagen kan schieten, dwars door een aantal dikke koperen platen heen, een prestatie die voor de eeuwigheid is vastgelegd op een tempelmuur in Thebe. Omringd als hij is door enthousiast klappende dienaren gaat Amenhotep zelf ook een beetje in die fantastische hype geloven.

De Goede God, met zijn Sterke Macht, die in aanwezigheid van zijn leger successen behaalt, wiens pijlen nooit missen. Als hij op koperen platen schiet, splijt hij ze als stengels van papyrus ... de sterke arm die zijn weerga niet kent ... De grote koperen plaat waarop zijne majesteit schoot was drie vingers dik. De Sterke en Krachtige doorboorde deze plaat met zijn vele pijlen, die allemaal drie handbreedtes diep doordrongen en achter de plaat er weer uit kwamen ... Ten overstaan van heel het volk leverde Zijne Majesteit deze prestatie.

Tekst bij een afbeelding van Amenhotep II die uit een rijdende wagen pijlen op een doel afschiet, derde pylon van de tempel van Karnak, Thebe

Toch voelt Amenhotep een sterke drang om in ieder geval net zo machtig te lijken als zijn vleende titels hem voorstellen. Sinds hij twaalf jaar geleden farao werd heeft hij slechts drie buitenlandse campagnes gevoerd. De eerste begon direct nadat hij op de troon was gekomen. Toen het nieuws van Thoetmosis'